

1.1 สภาพของปัญหา

การเพิ่มประชากรในอัตราที่สูงของ เขตกรุงเทพมหานคร ได้ส่งผลให้ เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในการขยายตัวของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลจากการอพยพหรือโยกย้ายถิ่นของประชากรจากพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ ไม่ว่าจะเข้ามาเพื่อทำงาน ศึกษาเล่าเรียน หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ ก็ตาม ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเหตุผลในการอพยพนั้นจะเนื่องมาจากสาเหตุใด ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาใน ปัจจุบันนี้คือ กรุงเทพมหานครได้กลายเป็นพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางของปัญหานานัปการ และในขณะเดียวกันก็เป็นศูนย์กลางของประเทศในเรื่องของการบริหาร การปกครอง การทหาร การพาณิชย์กรรม อุตสาหกรรม การศึกษา ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นศูนย์กลางของความเจริญไปด้วยในขณะเดียวกัน

ความพยายามของรัฐในการที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ จะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของกรุงเทพมหานครหลายครั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป หรือได้กำหนดแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหาของการขยายตัวของ กรุงเทพมหานครไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ โดยการสร้างเมืองหลักขึ้นในทุกภาคของประเทศ¹

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 - 2529 (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2523), หน้า 379 - 380.

ในปัจจุบันปัญหาดังกล่าวได้ทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในเรื่องการใช้ที่ดิน การเดินทางของประชากรแต่ละคนในแต่ละวัน ได้ก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องการจราจรติดขัด ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ จากความไม่สัมพันธ์กันในเรื่องการใช้ที่ดินในแต่ละประเภทนี้เอง จะเห็นได้ว่าประชากรในเขตกรุงเทพมหานครต้องมีชีวิตที่เร่งรีบแข่งกับเวลาเช่นเดียวกับประชากรในเมืองใหญ่ ๆ ทั่วโลก พื้นที่ทุกหนแห่งกำลังมีการปรับปรุงให้มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจแทบทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากในระยะ 4 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2522 มีการก่อสร้างในภาคเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครถึง 2,294 พันตารางเมตร ซึ่งจะเป็นอาคารพาณิชย์เสียส่วนใหญ่¹ ทั้งนี้ยังไม่ไ้รวมถึงการก่อสร้างอาคารพักอาศัย ตลอดจนโรงงานอุตสาหกรรมแต่อย่างใด

จากสภาพการดังกล่าวแสดงให้เห็นได้ว่า พื้นที่ที่เป็นที่ว่างในเขตกรุงเทพมหานครกำลังถูกแทนที่ด้วยสิ่งก่อสร้างที่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงสุด ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจน ดังเช่น การสร้างอาคารพักอาศัยแบบอาคารชุด (Condominium) หรือศูนย์การค้าขนาดใหญ่ (Shopping Center) หรืออาคารสำนักงานขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานคร ในขณะที่ประชากรในกรุงเทพมหานครกำลังแสวงหาสภาพแวดล้อมที่ดี ประชากรในกรุงเทพมหานครต่างได้รับความกระทบกระเทือนจากสภาพเหล่านี้ด้วยกันแทบทั้งสิ้น จะเห็นได้จากความเป็นอยู่ที่แออัด สังคมขาดระเบียบ ขาดสุขลักษณะที่ดีของระเบียบ เกิดการแข่งขันเพื่อเอาตัวรอดตลอดเวลาในการดำรงชีวิต ทุกคนต้องรีบเร่งในการใช้ชีวิตในทุก ๆ ด้าน เกิดความเคร่งเครียดในหน้าที่การงาน ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมที่เป็นพิษ ตลอดจนการก่ออาชญากรรมหรือได้รับภัยจากอาชญากรรม แม้จะมีสาเหตุเพียงเล็กน้อยก็ตาม และที่สำคัญก็คือการขาดแคลนพื้นที่ที่เป็นที่โล่ง ที่ว่างพอที่จะผ่อนคลายความตึงเครียดของสภาพดังกล่าวได้ ประชากรในกรุงเทพมหานครจึงมีแนวโน้มที่จะมีปัญหาสุขภาพจิตสูง

¹ ฝ่ายวิชาการ ธนาคารแห่งประเทศไทย, ภาวะธุรกิจและอุตสาหกรรม (สิงหาคม 2522) : 3

กว่าชาวชนบท¹ ก็มีความตึงเครียด มีการกระทำที่เป็นลักษณะของความรู้สึก โกรธ ชื่นเคือง ก้าวร้าว ทำลาย ความรู้สึกโต้แย้ง ควบคุมอารมณ์ไม่ตี ความไม่เป็นมิตร ความหลงผิด และความระแวงสงสัย

แนวทางประการหนึ่งที่จะเชื่อว่าจะสามารถลดระดับความรุนแรงของปัญหา ดังกล่าวลงได้ ก็คือพยายามสร้างโอกาสให้คนในเขตเมืองได้มีการพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งนี้เพราะการพักผ่อนหย่อนใจเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ โดยเฉพาะมนุษย์ที่อยู่อาศัยในเมืองใหญ่ ๆ ความต้องการที่จะใช้เวลาว่างจากการประกอบภาระกิจประจำวันเพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจนั้น นอกจากจะก่อให้เกิดความเพลิดเพลินแล้วยังสามารถขจัดความเหนื่อยอ่อนให้หมดไปได้²

ในเขตกรุงเทพมหานครนั้นสถานที่สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจที่เห็นได้ชัดอย่าง ชัดเจนได้แก่สวนสาธารณะที่มีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนต่อการให้บริการต่อประชากรแล้ว จะเห็นได้ว่ามีค่าน้อยมาก ซึ่งหมายถึงสามารถให้บริการแก่ประชาชนได้น้อย หรือมีสัดส่วนของการให้บริการอยู่ในระดับต่ำ และเมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศแล้วก็สามารถเห็นได้ชัดเจน (ตารางที่ 1 และตารางที่ 2)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พัชรา กาญจนารัตน์และคณะ, "การศึกษาเปรียบเทียบสุขภาพจิตของประชากรในบริเวณพื้นที่ชลประทาน โครงการป่าสักใต้และบริเวณกรุงเทพมหานคร", จดหมายข่าวสภาวะแวดล้อม ฉบับที่ 44 (มกราคม 2523) : หน้า 9.

² พรทิพย์ สิละวิทย์, "การขยายเมืองกับปัญหาการขาดแคลนสถานที่พักผ่อนหย่อนใจภายในเมือง", วิทยาสารสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ 2 (กันยายน 2522) : หน้า 1.

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนพื้นที่และที่ตั้งสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานคร
ปี พ.ศ. 2522

ลำดับ	ชื่อสวน	พื้นที่(ไร่)	ที่ตั้ง(เขต)	หมายเหตุ
1	สนามหลวง	69	พระนคร	ไม่รวมสวนหย่อม
2	สวนสราญรมย์	23	พระนคร	และสวนของ
3	สวนลุมพินี	360	ปทุมวัน	เอกชนตามหมู่บ้าน
4	สวนจตุจักร	190	บางเขน	จัดสรรต่าง ๆ
5	สวนธนบุรีรมย์	63	ราษฎร์บูรณะ	
6	สวนพระนคร	50	ลาดกระบัง	
รวม	กรุงเทพมหานคร	755		

ที่มา : กองสวนสาธารณะ สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร

ในปี พ.ศ. 2522 นั้น กรุงเทพมหานครมีพื้นที่ของสวนสาธารณะเพียง 755 ไร่ ในขณะที่มีจำนวนประชากรประมาณ 5 ล้านคน ซึ่งคิดเป็น 0.2 - ไร่ : 1,000 คน ซึ่งน้อยมากหรือประมาณ 0.3 ตารางเมตร : คน

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 แสดงการจัดสรรพื้นที่ส่วนสาธารณะของเมืองใหญ่ ๆ ทั่วโลก

ลำดับ	เมือง	พื้นที่เป็นตารางเมตร/คน
1	ไทเป	0.4
2	ปารีส	8.1
3	ลอนดอน	9.0
4	นาโกยา	10.4
5	นิวยอร์ก	12.0
6	เวียนนา	24.3
7	วอชิงตัน ดี.ซี.	41.1

ที่มา จรินทร์ ฉานีรัตน์, นันทนาการชุมชน (2522), หน้า 39

ในการแก้ปัญหาการขาดแคลนส่วนสาธารณะหรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อการสันทนาการประเภทต่าง ๆ นั้น รัฐได้พยายามจัดตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ขึ้นมารับผิดชอบ โดยได้จัดสร้างแหล่งสันทนาการต่าง ๆ ขึ้นมาเพิ่ม เช่นการจัดสร้างสนามกีฬา ศูนย์เยาวชน สวนหย่อม สวนสัตว์ การจัดตั้งตลาดนัด 4 มุมเมืองเหล่านี้ เป็นต้น แต่จะเห็นได้ว่า การแก้ปัญหาดังกล่าวยังขาดการเชื่อมโยงประสานงานกันในการที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการให้บริการแก่ประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้จะเห็นได้จากการสร้างแหล่งสันทนาการอื่น ๆ ขึ้นโดยภาคเอกชน ดังเช่น โรงภาพยนตร์ โรงมหรสพ ศูนย์การค้า สวนสนุก และสนามกีฬาบางประเภท เช่น สระว่ายน้ำ สนามเทนนิส แบดมินตัน เหล่านี้เป็นต้น และพบว่าแหล่งสันทนาการที่ประชาชนในกรุงเทพมหานครไปใช้บริการบ่อยที่สุดคือ ศูนย์การค้า¹

¹ ประพัฒน์ ลักษณะพิสุทธ์และคณะ การใช้เวลาว่างและกิจกรรมสันทนาการของประชากรกรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัยภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523, หน้า 69.

นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่าในพื้นที่บางส่วนของกรุงเทพมหานคร มีโรงพยาบาลต้งไกล ชิดชิดกันหลาย ๆ โรง สิ่งเหล่านี้ไม่ได้แสดงว่า ประชากรในกรุงเทพมหานครนิยม การพักผ่อนหย่อนใจโดยการชมภาพยนตร์มากเป็นพิเศษ แต่เหตุผลที่แท้จริงนั้น เป็น เพราะว่าจะไม่สามารถหาวิธีการพักผ่อนหย่อนใจอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับสภาวะของสังคม และเศรษฐกิจได้ก็เท่ากับบริเวณศูนย์การค้า โรงภาพยนตร์ สวนสนุก และสถาน บันเทิงเรีงรมย์ต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมากมายในเขตกรุงเทพมหานครนั่นเอง สิ่งเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความขาดแคลนแหล่งสันทนาการสำหรับชุมชน ไม่ว่าจะวัยใด เพศใด และฐานะใดในเขตกรุงเทพมหานคร¹

การหาแนวทางสำหรับกำหนดมาตรฐานในการวางแผนจัดตั้งศูนย์สันทนาการ ขึ้นในกรุงเทพมหานคร จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งเพื่อที่จะได้เป็นการเตรียมการ รองรับกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาในอนาคต รวมทั้งจะเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจให้ผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบ ใ้ตระหนักถึงปัญหาคงกล่าวเพื่อที่จะได้ร่วมกันแก้ไขพัฒนา กรุงเทพมหานครให้มีความเป็นระเบียบ สวยงาม มีสภาพแวดล้อมที่ดี และพัฒนา ประชากรให้มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพราะการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ จะช่วยให้ประชากรเข้าใจต่อการมีระเบียบวินัย เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทาง เศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งลดปัญหาทางค่านอื่น ๆ ที่กำลังทวีความรุนแรงใน กรุงเทพมหานครในขณะนี้ได้อีกทางหนึ่งไปด้วยในขณะเดียวกัน²

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพทางค่านการใช้ที่ดินและลักษณะทางค่านประชากร ของกรุงเทพมหานคร

¹ บัณฑิต จุลาสัย, ปัญหาการขาดแคลนสถานพักผ่อนหย่อนใจในกรุงเทพฯ จาก นสพ. ไทยรัฐ 18 กุมภาพันธ์ 2510

² หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ แผนงานนันทนาการ เอกสารโรเนียว หน้า 2.

1.2.2 เพื่อศึกษาสภาพโดยทั่วไปของการสันตนาการในกรุงเทพมหานคร ในเรื่องของ จำนวน ขนาด ที่ตั้ง และการกระจายของแหล่งสันตนาการที่จัดขึ้น โดยภาครัฐบาล

1.2.3 เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดิน ประชากรกับแหล่ง สันตนาการในรูปแบบของที่ตั้งและการกระจายตัวโดยทั่ว ๆ ไป

1.2.4 เพื่อศึกษาถึงปัญหาการขาดแคลนแหล่งสันตนาการในเขตกรุงเทพมหานคร

1.2.5 เพื่อเป็นการกำหนดมาตรฐานในการวางแผนสำหรับศูนย์สันตนาการ กรุงเทพมหานคร

1.2.6 เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ และวางแผนด้านการสันตนาการในกรุงเทพมหานครต่อไป

1.3 ข้อจำกัดในการศึกษา

1.3.1 การศึกษาเรื่องสันตนาการในที่นี้จะเน้นหนักการสันตนาการที่จัดขึ้น โดยรัฐ

1.3.2 การกำหนดมาตรฐานในการวางแผนสำหรับการศึกษาในครั้งนี้เป็นการพิจารณาเฉพาะเรื่องของการแบ่งประเภทการสันตนาการ ขนาดและชนิดของกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ เท่านั้น

1.4 คำจำกัดความที่ใช้

1.4.1 การใช้ที่ดิน หมายถึง การแบ่งลักษณะการใช้ประโยชน์ในที่ดิน บนพื้นที่ซึ่งแบ่งตามกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่เหล่านั้น เช่น เป็นย่านพักอาศัย พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และที่โล่ง เป็นต้น

1.4.2 ตัวแปรทั่วไป หมายถึง ปัจจัย (Factors) ต่างๆที่ใช้ในการ พิจารณากำหนดมาตรฐานของศูนย์สันตนาการกรุงเทพมหานคร

1.4.3 ตัวแปรพิเศษ หมายถึง ปัจจัย (Factors) อื่นๆอีกส่วนหนึ่ง ที่ใช้พิจารณาประกอบการกำหนดมาตรฐานศูนย์สันตนาการกรุงเทพมหานคร

1.4.4 การสันทนาการ หมายถึง การใช้เวลาว่างจากภาระกิจประจำวัน ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามความสมัครใจเพื่อการพักผ่อน ซึ่งไม่ใช่เป็น กิจวัตรประจำวัน เป็นการผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย ก่อให้เกิดความพึงพอใจและ รู้สึกสดชื่นในภายหลัง โดยแบ่งประเภทของการสันทนาการในการศึกษาครั้งนี้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1.4.4.1 กิจกรรมที่ต้องใช้แรง (Active Recreation) ซึ่งได้แก่ กิจกรรมที่ต้องออกแรง เช่น การเล่นฟุตบอล วาโยน้ำ เล่นตะกร้อ วิ่งและ กระโดดเชือก เป็นต้น

1.4.4.2 กิจกรรมที่ไม่ต้องใช้แรง (Passive Recreation) ซึ่งได้แก่ กิจกรรมที่ไม่ต้องใช้แรง เช่น การชมร้อง นาฏศิลป์ เข็มปักถักร้อย ละคร และเต้นรำ เป็นต้น

1.4.5 ศูนย์สันทนาการกรุงเทพมหานคร หมายถึง สถานที่ซึ่งจะจัดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานคร เพื่อประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ในลักษณะ ที่เป็นการให้บริการด้านสันทนาการแก่ประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งอาจมีการให้บริการกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งประเภทที่ต้องออกแรงและไม่ต้องออกแรงหลาย ๆ อย่างไปควบคู่กันในขณะเดียวกัน เช่น สนามกีฬา สระว่ายน้ำ สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น ที่นั่งพักผ่อน เดินเล่น และสิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) อื่น ๆ รวมอยู่ด้วย เหล่านี้เป็นต้น

1.4.6 แหล่งสันทนาการ หมายถึง สถานที่ซึ่งได้จัดขึ้นให้มีการประกอบกิจกรรมทางด้านสันทนาการอยู่แล้วในปัจจุบัน ซึ่งแบ่งเป็น 5 ประเภท คือ

- 1) แหล่งสันทนาการสาธารณะ
- 2) แหล่งสันทนาการกึ่งสาธารณะ
- 3) แหล่งสันทนาการเอกชน
- 4) แหล่งสันทนาการธุรกิจ
- 5) แหล่งสันทนาการส่วนบุคคลและครอบครัว

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทำให้ทราบถึงสภาพการใช้ที่ดินและลักษณะทางค่านประชากรโดยทั่ว ๆ ไปของกรุงเทพมหานคร

1.5.2 ทำให้ทราบถึงลักษณะทางค่านสินทนาการในเขตกรุงเทพมหานครที่จัดขึ้นทั้งโดยภาครัฐ

1.5.3 ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดิน ประชากรกับการสินทนาการ

1.5.4 เป็นแนวทางเบื้องต้นสำหรับการวางแผนการจัดสินทนาการในเขตกรุงเทพมหานคร

1.5.5 เป็นการหาแนวทางสำหรับเตรียมรองรับการขยายตัวของเมืองในอนาคต

1.5.6 เป็นการหาแนวทางในการที่จะสร้างคุณภาพของชีวิตให้แก่ประชาชนในเขตเมือง ในอันที่จะมีการพักผ่อนหย่อนใจที่ถูกต้องเหมาะสม

1.5.7 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมือง สามารถนำผลการศึกษาไปใช้ประกอบในการวางแผนพัฒนาได้อย่างถูกต้องยิ่งขึ้น

1.5.8 เป็นการกระตุ้นให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญของการสินทนาการว่ามีประโยชน์อย่างยิ่งในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเมือง เช่น ปัญหาเรื่องสุขภาพ ยาเสพติด อาชญากรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย